

1. Naiste õiguste konventsioon

CEDAW¹ vastuvõtmine 1979. aastal ja riikidele ratifitseerimiseks avamine oli suur sündmus. CEDAW sündis äratundmisest, et sootui läheneda inimõigustele lepete tekstides – ehkki need sisaldasid soolise diskrimineerimise keeldu – ei ole piisav, et edendada soolist võrdsust². CEDAW preambulis väljendataksegi muret, et vaatamata inimõiguste lepetele „esineb endiselt naiste märkimisväärset diskrimineerimist“ ehk teisisõnu, formaalsest võrdõiguslikkusest (võrdsed õigused seadustes) ei ole saanud võrdsust tegelikkuses.

CEDAW-d on peetud ka diskrimineerimiskeelu uuesti sisustamiseks naiste perspektiivist vaadatuna.³ Konventsiooni preambul toob muude teemade, nagu rassism, apartheid ja kolonialism kui õiguste realiseerumise takistused, kõrval välja, et just vaesus on üks põhjusi, miks naistel puudub juurdepääs eluks vajalikele ressurssidele ja paljudele õigustele. Preambulit on peetud tähelepanuväärseks selle tõttu, et see seob poliitilised ja sotsiaalsed ehk esimese ja teise generatsiooni õigused ning läheneb naiste õigustele holistlikult.

Ehkki CEDAW oli murranguline lepe, kaasnes selle ratifitseerimisega paljude valitsuste poolt reservatsioonide tegemine. Selle teemaga on pidanud tegelema ka konventsiooni järelevalveorgan, ÜRO naiste diskrimineerimise likvideerimise komitee. See komitee vaatab läbi osalisriikide perioodiliselt esitatud aruanded konventsiooni järgimise kohta ning annab soovitusi leppe rakendamiseks. Riikides, kes on ühinenud ka konventsiooni lisaprotokolliga, saavad inimesed ja ühendused esitada komiteele individuaalkaebusi. Eesti ei ole lisaprotokolliga ühinenud, ehkki vabaühendused on selle kohta soovi avaldanud. Lisaprotokolli ratifitseerimist on Eestile soovitatud rahvusvahelisel tasandil mitmel korral, viimati tegi seda ÜRO Inimõiguste Nõukogu 2021. aasta perioodilise ülevaatuses raames.⁴

Nüüdseks 40 aastat tegutsenud ÜRO naiste diskrimineerimise likvideerimise komitee on muutnud oma töömeetodeid ja suhtleb algusaegadega võrreldes rohkem kodanikuühiskonna esindajatega ning võtab peale valitsuste kuulda ka aruandva riigi aktivistide hinnanguid naiste õiguste olukorrale riigis.⁵ Ka Eestis on naisorganisatsioonid esitanud komiteele variraporteid⁶, mis toovad välja

puudujäägid, mida valitsus ei pruugi raportis puudutada. Komitee on oma üldsoovitustega arendanud edasi konventsioonis väljendatud õigusi ja põhimõtteid. Näiteks 1990. aastal võttis komitee vastu üldsoovituse nr 14, millega kutsuti osalisriike üles kaotama naiste suguelundite moonutamine. 1991. aastal soovitas (üldsoovitus nr 17) komitee riikidel hakata mõõtma naiste tasustamata kodutööde hulka ning arvestama seda sisemajanduse kogutoodangu arvutamisel. 1992. aastal tunnistati üldsoovitus nr 19 soopõhine vägivald naistevastaseks diskrimineerimiseks. 1997. aasta üldsoovitus nr 23 tehti detailsed ettepanekud, kuidas tagada naistele meestega võrdne osalemine poliitikas ja avalikus elus jne. Soovitused on aidanud hoida konventsiooni päevakajalisena ning sisustada õigused nüüdisaja ühiskondade vajadusi arvestades.

Üleilmsete inimõiguste konverentside kõrval on peetud maailma naiste konverentse, millest tähelepanuväärseim on olnud 1995. aastal Pekingis peetud neljas konverents, kus ÜRO 189 liikmesriiki võtsid vastu Pekingi deklaratsiooni⁷ ja tegevuskava⁸. Tegevuskava loetleb 12 valdkonda, milles riigid peavad rakendama abinõusid, et tagada sooline võrdsus ja võrdsed võimalused naistele ja meestele. Euroopa Liidus kasutatakse tegevuskava, et jälgida riikide edenemist soolise võrdsuse küsimuses. Euroopa Soolise Võrdõiguslikkuse Instituut (EIGE) koostab EL-i eesistujariigile perioodiliselt ülevaateid, kuidas edeneb riikides tegevuskava ellurakendamine.⁹ Eesistujariigi ettepanekul lepatakse kokku ka vastavasisulised Euroopa Liidu nõukogu järeldused.¹⁰ Järelduste lisandväärtus on detailsem kokkuvõtte sellest, kuidas peaks teatud valdkonnas soolist võrdsust edendama, samuti lepatakse kokku uuendatud või uued mõõdikud.

Pekingi tegevuskava on detailne ülevaade soolisest ebavõrdsusest ja probleemidest, mida 12 eluvaldkonnas ette tuleb. Näiteks tervise peatükis viidatakse riikide kohustusele tagada naistele seksuaal- ja reproduktiivtervisega seotud õigused ning valikuvabadus oma seksuaalsusse puutuvalt. Riigid võtsid tegevuskava allkirjastamisel endale kohustuse lõimida sootundlik lähenemine tervishoiusüsteemi, sh HIV-iga võitlemisel. Poliitika ja võimu peatükis pakutakse ühe abinõuna välja näiteks kvoodid ehk soolise võrdõiguslikkuse erimeetmed, et saavutada kiiremini naiste ja meeste võrdne osalus otsustuskogudes.

Naiste õiguste kohta leiab sätteid ka ÜRO teistest temaatilistest konventsioonidest, mille põhitähelepanu on mõnel teisel sotsiaalsel grupil. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioonis¹¹ (PIK), mille ka Eesti on ratifitseerinud¹², juhitakse tähelepanu sellele, et puuetega naised ja tüdrukud seisavad elus silmitsi ristuvate

ebavõrdsuse kogemustega ja erinevate diskrimineerimisvormidega (art 6).

Rassilise diskrimineerimise kõigi vormide kõrvaldamise rahvusvahelise konventsiooni¹³ rakendamise üle järelevalvet tegev komitee on oma üldsoovituses nr 25 rõhutanud, et naised ja mehed võivad rassilist diskrimineerimist kogeda erinevalt ning teatud ebavõrdse kohtlemise vormid on suunatud just naiste vastu.¹⁴ Need sedastused annavad tunnistust intersektionaalsest käsitusest, mille autoriks peetakse Ameerika Ühendriikide õigusteadlast Kimberlé Crenshaw'd, kes uuris soo ja rassi koostoimet mustanahaliste naiste diskrimineerimise kogemuste põhjal.¹⁵

Intersektionaalsuse kui meetodi või uurijapositsiooni sisu on aja jooksul avardunud ning üha enam peetakse selleks uurimisviisi, mis vaatleb ristuvaid ebavõrdsuse kogemusi. Soo või soolise identiteediga ristuvad inimese teised identiteedi tahud, nagu rass, rahvus, seksuaalne identiteet või puue. Seetõttu on inimese ebavõrdsuse kogemused erinevad, kusjuures iga kord ei ole võimalik öelda, milline identiteedi tahk konkreetsel juhul ebavõrdsust või mitmest diskrimineerimist põhjustab.¹⁶

Intersektionaalne meetod on soouuringutes ja laiemalt sotsiaalteadustes levinud uurija positsioon ja lähenemisviis uuritavale.¹⁷ Õiguspraktikas on see kaasa toonud arutelu, kas diskrimineerimise keeld peaks olema kehtestatud selliselt, et saaks võtta arvesse ristuvaid ebavõrdsuse kogemusi, võimaldades seaduse kohaldajal tuvastada ebavõrdse kohtlemise põhjusena mitut diskrimineerimistunnust (nt sugu ja rass).¹⁸ Mitmes Euroopa riigis on see ka võimalik.¹⁹ Eesti keeles on intersektionaalsuse ajaloost ja teoreetilistest aruteludest pikemalt kirjutanud Redi Koobak.²⁰

- ¹Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta. – RT II 1995, 5, 31.
- ²Hellum, A., Aasen, H. S. Women's human rights: CEDAW in international, regional, and national law, Studies on human rights conventions. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press 2013.
- ³Cook, R. J. (toim). Human rights of women: national and international perspectives, Pennsylvania studies in human rights. Philadelphia: University of Pennsylvania Press 1994.
- ⁴Report of the Working Group on the Universal Periodic Review: Estonia. – <https://undocs.org/en/A/HRC/48/7> (01.10.2021).
- ⁵Byrnes, A. The Committee on the Elimination of Discrimination Against Women. The United Nations and Human Rights A Critical Appraisal. Oxford University Press 2019.

- [6](http://www.enu.ee/enu.php?keel=1&id=242)ENÜ raportid aastal 2007. – <http://www.enu.ee/enu.php?keel=1&id=242>; 2016: <http://www.enu.ee/enu.php?keel=1&id=635> (12.08.2021).
- [7](http://www.enu.ee/enu.php?keel=1&id=147)Pekingi deklaratsioon. – <http://www.enu.ee/enu.php?keel=1&id=147> (17.10.2021).
- [8](#)Report of the International Conference on Population and Development: Cairo, 5–13 September 1994. United Nations (toim). New York: United Nations 1995.
- [9](https://eige.europa.eu/beijing-platform-for-action)Euroopa Soolise Võrdõiguslikkuse Instituudi ülevaade. – <https://eige.europa.eu/beijing-platform-for-action> (11.06.2021).
- [10](https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15468-2017-INIT/et/pdf)Euroopa Liidu nõukogu järeldused Eesti eesistumise ajast aastal 2017. – <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15468-2017-INIT/et/pdf>.
- [11](#)ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon. – RT II, 04.04.2012, 6.
- [12](https://humanrights.ee/app/uploads/2020/12/UPR-EST-uus.pdf)Vabaühenduste poolt ÜRO Inimõiguste Nõukogule kolmanda üldise korralise ülevaatuse (UPR) raames 2021. a esitatud raport toob välja, et Eestis puuduvad õigusaktid või riiklik poliitika, mis oleks suunatud puudega naiste probleemidega tegelemisele ja nende olukorra kohta ei ole tehtud uuringuid. – <https://humanrights.ee/app/uploads/2020/12/UPR-EST-uus.pdf> (01.10.2021).
- [13](#)Rassilise diskrimineerimise kõigi vormide kõrvaldamise rahvusvaheline konventsioon. – RT II 2010, 8, 0.
- [14](http://peacewomen.org/sites/default/files/ohchr_generalrec25_march2000_0.pdf)General Recommendation No. 25: Gender related dimensions of racial discrimination. 20/03/2000.
–http://peacewomen.org/sites/default/files/ohchr_generalrec25_march2000_0.pdf.
- [15](#)Crenshaw, K. Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Anti- discrimination Doctrine, Feminist Theory, and Anti-racist Policies. University of Chicago Legal Forum 1989.
- [16](https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Valjaanded/teel_tasak_yhiskonda_ii_eesti.pdf)Albi, A., Sepper, M.-L. Mitmene diskrimineerimine – mõistest õigusliku raamistiku ja õiguskaitse küsimusteni. Teel tasakaalustatud ühiskonda II. Naised ja mehed Eestis. Sotsiaalministeerium 2010. – https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Valjaanded/teel_tasak_yhiskonda_ii_eesti.pdf.
- [17](#)Lykke, N. et al. (toim). Writing academic texts differently: intersectional feminist methodologies and the playful art of writing. Routledge Advances in Feminist Studies and Intersectionality 16. New York, London: Routledge, Taylor & Francis Group 2014.
- [18](#)Atrey, S. Introduction. Intersectionality from Equality to Human Rights. Intersectionality and Human Rights Law. Hart Publishing 2020.
- [19](https://equineteurope.org/wp-)Crowley, N. Innovating at the Intersections. Equality Bodies Tackling Intersectional Discrimination. EQUINET 2016. – <https://equineteurope.org/wp->

content/uploads/2018/01/equinet_perspective_2016_-
_intersectionality_final_web.pdf.

- [20](#)Koobak, R. Intersektionaalsusest ehk lugusid feministliku mõtte
rändamisest. – Ariadne Lõng 2008/1/2 . – <https://enut.ee/ariadne-long-2008/>.